

UPPSATS OM ...

DET TIDIGA HOLM (numera fråntagit sitt rätta namn), det samhälle söder om Strömmen, vilket strax före och efter sekelskiftet bildades av arbetare och hantverkare, som bosatte sig där då J. E. Sandström styckade av tomter från sina ägor i Holm. Det hade fyra 2 till 300 m långa parallella gator, en kortare och några s.k. skaftgator. Varje gata hade ett dike på ena sidan, vilket ledde ner till ett större längs vägen. Detta dike var täckt med en trälandgång, ty höst och vår kunde man inte få med sig galoscherna om man gick på själva vägen.

BEYGGELSEN sträckte sig från Nya Lundsgatan (den som nu kallas Ribbingsforsgatan) till Strömgatan och fortsatte sedan längs Holmbackens östra sida c. 550 m mot Vickerkulla. Nere på de gamla bytomterna låg nu pappersbruket, Holms kvarn m.m., men där var Också några bostadshus och en villa i en trädgård. Skilt från tätbebyggelsen fanns vid gränsen mot Laxhagen fem hus, likaså vid Vickerkulla och Holms Norrgård ett tiotal. I nästan alla hus fanns enrumslägenheter och i en del även järnspiselrum som hyrdes ut. Det var inte ovanligt att familjer med många barn bodde i dessa små lägenheter. Före epidemisjukhuset i Brinken fanns ett sådant i Holm, längst upp vid det som sedan kom att kallas Lilla Nygatan. Holms skola byggdes antagligen 1907-1908, för 1901-års barnkull började där och var troligen de första eleverna. Under 10-talet, och i samband med att Motala Kraftverk byggdes, tillkom ett antal hus, kännetecknande för dem är att de nästan alla förseddes med brutet tak. Senare på 1930-talet, när industrierna började gå bättre, och 40-talet när de gynnsamma barnrike- och tertiärlånen kom till, fylldes hela Holms område med hus och villor. De tidiga fastigheterna hade även namn som Tyralund, Holmsborgs Högalund, Cedersdal, Tomtebo 2 st Villa Vik m.m

BEFOLKNINGEN bestod av industriarbetare, hantverkare och olika slags annat yrkesfolk. Många var "Verkstadsarbetare" och de hade ju sina smek- eller öknamn under vilka de var mer kända än med sitt rätta namn. Alla kände alla och det var ett gott förhållande folket emellan. Skulle man till någon annan gata gick man över tomterna, i brandgatan fanns alltid öppningar - det kändes långt att gå runt omkring när ingen tvärgata fanns.

VERKSAMHETER, efter gårdarnas utflyttning ifrån Strömmen anlades där i mitten 1890-talet pappersbruket, Holms kvarn, vaddfabriken, spiksmedjan och en kraftstation. Till samma område flyttades benstampen ifrån Borenhult och året före sekelskiftet etablerades i samma byggnad en trikåfabrik. Lite längre upp i Holm hade tidigare Holms svagdricksbryggeri kommit igång och i en sandhåla, där Nygatan 19 nu är, låg ett cementgjuteri som tillverkade takpannor av cement. 1902 byggdes en vagnfabrik vid en tvärväg mellan Ny- och Strömgatan. Denna övertogs 1912 av Patrik Hultgren som där startade sin spad- och skyffel fabrik. Bland de bosatta var flera möbel- och finsnickare som hade egna små verkstäder. De fanns vid Markebo, Johannesbergsgatan och Nygatan. I början av 20-talet startade N. Malmkvist och D. Kryander sin snickerifabrik, vilken sedan drevs ensamt av Kryander jämsides med en möbelaffär. Från Strömmen flyttades spiksmedjan först till en tomt vid Sågargränd och sedan till Lilla Nygatan, Vid Högalidsgatan fanns en kort tid även en annan spiksmedja. Till Högalidsgatan hade också benstampen flyttats. Den mera omfattande industriverksamhet som strax före, under och efter första världskriget växte fram här i Holms övre del fordrar nog ett särskilt kapitel. Skyffel fabriken som nämnds blev på senare år först båtbyggeri och därefter billackering, i tillbyggnaden fanns en mekanisk verkstad. Tidigare fanns det en billackering i bryggeristallet.

AFFÄRSRÖRELSER, Holms Andelsförening u.p.a. var en förening som de aktiva nybyggarna startade i huset Nygatan 2 (då nr 1, förr var numreringen i Holm med udda nummer på höger sida och jämna till vänster). Affären tjänstgjorde även som postfilial - själv har jag fått min första postsparbanksbok utskrivna där 1912. 1914 hade föreningen trätt i likvidation och Aug. Kryssander övertog affären. Grosshandlare Kindstrand hade också i Holm en butikfilial. Den affären hade sedan många olika innehavare, men är nu riven. Den låg mellan bryggeriet och bryggare ("Pampen") Johanssons hus. Längst upp i Holmbacken drev fru Jaeger en liten affär. I bagare Erlandssons Nygatan 10 (nu 9) hade Ismejeriet en mjölkaffär. Senare, på 20-talet då Ismejeriet blivit Mjölcentralen, köptes skraddare Söderlings hus Nygatan 15 (nu 16) och mjölkbutiken flyttades dit. I den nu lämnade butiken öppnade målare Ringström en speceriaffär. Då Nygatan 5 (nu 6) bebyggts öppnade också J.L. Karlsson ("Mjölkhilma") butik i Holm. När den upphört blev där A. Ljungbergs frisersalong och när denna flyttat till Strandvägen 53 övertogs lokalen av en damfrisering.

Sista mjölkbutikerna med lösmjök var Anna Anderssons ("Mjök-Anna") i Kryssanders Strandvägen 53 och en i Fors affärsfastighet Nygatan 30.

J.C. Fors kom i början på 20-talet till Holm. Efter att ha byggt Nygatan 28 startade han där bageri, kafé, mjök och speceributik. I Tomtebo, längst ner i Strömgatan, startade en bagare Pettersson ett bageri med "Östgötalimpan" som specialitet. Bageriet flyttades sedan till Strandvägen 53 och blev efter ett par överlåtanden Stig Karlssons bageri, som fanns kvar till slutet av 70-talet, fastän då i bryggerifastigheten. På en tomt vid Nygatan där nu är en lekplats har t.o.m. funnits en fotoateljé. Den gick omkull och innehavaren försvann till Amerika. På samma område startade omkring 1920 E. Johansson och S. Karlsson ("slaktarepojka") en charkuteriaffär, också den rörelsen fick många olika ägare. En innehavare (Knutsson) flyttade den till Ringströms nedlagda butik. Både huset och charkuteri rörelsen är nu borta. Till de gamla lokalerna kom en smältostfabrik som senare fanns en tid i bryggeriet. Nygatan var huvudstråket, den ingick i allmänna vägen och underhölls av Vedemöbönder. En trätavla i bryggarehäcken minde länge om denna tid.

TRAFIK OCH SAMFÄRDSMEDEL. Trafikleder fanns att välja på: Hårstorpsbron mot Motala Verkstad, Charlottenborgsvägen mot Klädesfabriken, Pappersbruksspången, Herrekvarnsbron eller vägen över Gästistorget till Motala stad. Samfärdsmedlen var hästskjuts eller cykel. Många hade endast apostlahästarna och dragvagn vid sina transporter. Ett par häståkare har alltid funnits i Holm fram till 70-talet, fastän inte alltid samma åkeriidkare. Busstrafiken till Holm började i slutet av 20-talet. Bussarna gick via Nygatan och vände vid Elektrolux. Under 30-och 40-talen fanns i Holm, liksom i övriga delar av tätbebyggelsen omkring staden, en taxibil, en tid t.o.m. två.

VATTENLEDNING fanns tidigt, med pumphus vid vägen ned mot turbinfabriken och vattentorn uppe på höjden i fiskargårdsgränsen. En del fastigheter hade vatten inne, andra endast vattenpost ute på gården. Distributionsföreningen hette Holms Vattenledning u.p.a.

AVLOPPSFRÅGAN löstes senare, några problem med WC fanns ju inte i seklets början. Köksavfall samlades i komposter eller fasta cementlårar och kördes bort samtidigt med latrinet. Det bortsilade slaskvattnet gick genom ledningar i brandgatorna eller i dräneringsdiken. Utvecklingen gjorde att något måste göras åt avloppsfrågan. För att samordna alla avloppsledningar bildades Holms Kloakförening. Sedan Motala socken fått en gatunämnd övertog denna ansvaret för Holms vatten- och avloppsledningar.

BRANDBRDSKAP. En brandpost fanns i Strömgatan, säkert fanns även andra, men jag har inget minne av någon annan. Och på en lönn vid Nygatan fanns en brandlur i en låda med glasörr. Den natt 1912 då Sandbergs smedja brann sprang murare Weber kippskodd gata upp och gata ner, och blåste i denna lur för att kalla folk. Det var kanske enda gången luren användes. Det äldre samhället Holm var helt förskonat från bränder så när som på en byggnad vid Vinnerstadsvägen där "Pixoljar'n" tillredde sina produkter i början av seklet.

ELEKTRISKT LJUS; istället för fotogenlamporna, fick de flesta husen i Holm 1914-15. Så småningom kom även en och annan gatlykta.

KLAPPBRYGGA hade man bredvid den plats där oljebruket en gång legat. Efter strömmens reglering var man tvungen att ordna en annan slags brygga. En insamling gjordes till inköp av virke och några tomma oljefat, varav en pontonbrygga med ledbar landgång förfärdigades. Man blev på så sätt oberoende av vattennivån, som varierade allt efter driften vid kraftverket. Bryggan placerades vid udden dit Vattugränd leder.

BADPLATSER, några barnvänliga sådana fanns inte i Holm, utan man fick gå till Laxhagen, lugnvattnet bakom holmarna vid Hårstorp eller den s.k. "Kullen" lite längre bort i betet. När sedan dessa platser lagts under vatten, koncentrerades badlivet på 20-talet till den nya klappbryggan, därifrån kunde man dyka och för den som ville gå eller springa ut i vattnet erbjöd ju gamla pappersbruksvägen en slät och jämn grusbotten. Här fanns även en bra gräsplan att sola sig på. På flera andra ställen längs den nu öppna strömkanten sågs också många badande. Tyvärr blev med tiden föroreningarna i Strömmen så stora att allt badande måste upphöra.

IDROTTSFÖRENING fanns tidigt, kanske Motalas första med egen fotbollsplan, som låg där Nygatan 20 nu finns. Föreningen gick 1908 upp i MAIF och i dess arkiv finns fortfarande protokollen från detta första IFK Motalas möten. Där finner man också namnen på ungdomar som växte upp i det tidigaste Holms samhälle. På 1910- och 20-talen fanns ingen fast förening, men ett lag kunde man ställa upp och plan hade man längst bort på andra sidan Holmängen.

På 30-talet bildades Holms IF som hade sin plan vid Vickerkullakorset. Efter sammanslagningen med Motala FF och en ny Idrottsföreningen Kamraterna kommit till, hade man en tid plan vid

Högalidsgatan. En aktivitet för de yngre var brännboll på ett område (Forsgatan 5-9)' som kallades "Pelarna" därför att det låg ovanför en grop med stora cementpelare. Pelarna var avsedda som fundament till en kvarn som aldrig blev byggd.

VINTERNÖJE när det fanns snö, var för ungdomen att under kvällarna låna ett kälkåk vid kvarnstallet, släpa det längst upp i Holmbacken, plocka överredet fullt med ungar, varefter ett par av de större fick skjuta fart på åket och i sista stund kasta sig på.

Den som styrde måste vara en av de starkaste pojkarna, farten var ganska hög när man for förbi bryggeriplanket och åkte mellan stora byggnaden och "Svängens" uthus ner mot Strömmen. Störande landsvägstrafik var sällsynt på kvällen. När sedan stålsparken kommit kunde man koppla långa släp av sådana och slapp då det tunga uppsläpandet av kälkarna. Skid- och skridskoåkning förekom givetvis också.

HOLMÄNGEN var liksom ett fritidsområde för samhället. Här kunde man t.ex. en försommarsöndag finna sittande i en glänta bland björkslyet, en familj med kaffekorg skalande kvistar till sina nya vispar. På ett annat ställe fann man kanske ett gäng kortspelare eller mötte folk som strövade omkring och plockade blommor. Den stora dagen i Holmängen var Frälsningsarméns Motaladag. Frälsningsarmén kom marscherande från staden med fanor och musikkår i täten, och säkert blev stegen lättare när man svängde upp i Johannesbergsgatan och såg slutmålet framför sig. En plattform hade byggts i kanten av ett högt buskage, så att man hade en fond bakom sig och hela öppna slänten framför. Övre Holmsvägen var ännu inte byggd, så här var plats för de skaror som samlats från olika håll. Längs vägen och stigen som var Johannesbergsgatans fortsättning var bord och stånd uppställda för försäljning av läsk och karameller. Kaffeservering fanns där också. Plattformen revs ej omedelbart alla gånger och användes då av Holms ungdomar till dansbana. Nedom nämnda buskage var en liten slätt där saker kunde hända. Bl.a. har en folkdansuppvisning stannat i minnet, men jag vet inte vem som var arrangör. Ett annat minne därifrån är av en riktigt äkta kanonfotograf. Bilden blev på ett litet runt plåtbleck, som sattes in i en smal metallram försedd med en broschnål på baksidan. En som inte heller fattades en festdag var en känd karamellgumma med sin dragvagn. Byggandet av övre Holmsvägen och det därav trängre utrymmet gjorde att Motaladagen flyttades till Fålehagen.

PÅ FISKAREGÅRDEN vid gränsen till Holm fanns tidigt en liten bebyggelse kallad Karlslund (nedre delen av Knipphammarvägen) som väl närmast räknades till Holms samhälle, liksom fallet blev med den bebyggelse som på 30-talet kom till emellan Långspångsgatan och Nya Lundsgatan.

A. S.